

KAPOSVÁRTÓL AZ UFFIZI-IG.

— RIPPL-RÓNAI EMLÉKEZETE. —

... világ csudája,
Valaki elindul az Értől
S befut a szent, nagy Óceánba.

A nagy magyar Vátes nemcsak a maga sorsát prófétálta ezekben a kísértetiesen beteljesedett sorokban, de talán minden magyar zsenik életútját s így Rippl-Rónai Józsefét is. Rippl-Rónai a kis Kapos mellől indult el s onnan futott be a nagy művészi Óceánba.

Vajjon elmondják-e a képei, hogyan futotta be ezt a szédítő utat? A képei csak őt magát magyarázzák, azt, ami benne fényesebben lángolt minden magyar elődénél: hitét, művészi meggyőződését, álmait és vízióit, színekbe és vonalakba átírt örömeit és szenvedéseit. Mert „a művész” — ahogy ő maga vallotta — „néhány krétavonással az élet legujjongóbb örömeit is lerajzolhatja kartonjára, néhány festékszínfolttal az élet legkeservesebb gyötrelmeit is felrakhatja vásznára, néhány szélesen kent konturral s akárcsak lokális színmel síkba rögzítheti és tetszés szerint stilizálhatja azt, ami lelkét bármely irányban érdekelte”. A képei tehát az ő színes és gazdag lelkivilágáról elmondanak mindent s én nem akarom dadogó szóval elismételni azt, amit ő a művész kivételes ékesszólásával már úgyszólván belénk szuggerált. Olyan volna ez a kísérlet, mintha valaki pisla gyertyafénnyel akarná megvilágítani a napot . . .

Ami hogyan esett meg a „világ csudája”? Hogyan, hol és merre evezett a bátor evezős, míg befutott a nagy, szent Óceánba? . . . A csuda éppen azért csuda, mert nem lehet magyarázni, mégis, meg kell keresnünk zsenije mellett azt a másik motorikus erőt, mely el tudta őt vinni Kaposvártól az Uffizi-ig.

Ez a motorikus erő — mondjuk ki mindjárt — *Rippl-Rónai tiszta és magasrendű művészi erkölce volt*, mely nemcsak hitet és meggyőződést adott neki, de megedzette lelkét, hogy hitéért és meggyőződéséért vállára vegye a szenvedések keresztjét.

*

Ime Kálvária-útjának néhány jelentősebb állomása:

1885-ben került ki Párisba Munkácsy mellé. Három évig élt az akkor dicsősége teljében fénylő nagy magyar mester közvetlen közelében. Még műtermül is Munkácsy műtermét használta. Mit tehetett volna a művészetében kezdő, Párisban járatlan és még a franciák nyelvét sem értő fiatal magyar? Festett, ahogy Munkácsy festett s olyan jól csinálta *másnak* a művészetét, hogy egy év múlva már ezerfrankosokkal fizették munkáit, sőt Sedelmayer, Munkácsy nagy managere is szemet vetett reá. Tehát tudta csinálni a más művészetét is, olyan művészetet, mely biztos és könnyű arriválást jelentett volna neki. S íme, a mi kaposvári fiatalemberünk egyszerre csak otthagytá csapat-paport, Munkácsyt, fényes műtermet és társaságot,

gazdag impresszáriót, pénzt, sikert és csábító jövődöt, mert meg akarta keresni — önmagát. A maga művészetét akarta, nem pedig a Munkácsyt, a maga csillaga után futott, nem akart bolygó lenni a nagy üstökös fénycsóvjában. Meggyőződése már akkor szinte valóságos hitté magasztosult. „Amikor rájöttem“ — írja — „*hogy annál nagyobb értéke van a művésznek, minél eredetibb módon interpretál s emélfogva munkája minél kevésbé emlékeztet egyik vagy másik beérkezett művész fakturájára — belém szállott a jó lélek*“ ...

Csak hogy ez a jó lélek embervérrel táplálkozik ...

Rippl-Rónai is véresen fizette meg azt a fényűzést, hogy követni merte művészi meggyőződése parancsát. Jöttek a nyomor, a koplalás évei; kis cók-mókját kétszer is elárverezték a messzi idegenben, de a művész már megindult a magaválasztotta úton. Hiába vitte fel őt is a Sátán a hegyre, hiába mutatta neki az élet kincseit, a vagyont, a dicsőséget a hegy tetején s a nyomort, névtelenséget s a pusztulást lenni, a siralomvölgyében, Rippl-Rónai ment a maga útján tovább rendületlenül. Erőt a hit adott neki, gerincét a művészi erkölcs tartotta egyenesen s a lelkével együtt az ajka is mosolygott, mert ő, egyedül ő látta a célt is, melyet el kell érnie, el kell érnie.

*

Hét évvel később, 1892-ben már kollektív kiállítása van Párisban. És e hét év alatt megtalálta odakünn lelkirokonait is, akik ugyan nem voltak se oly híresek, se oly gazdagok, mint Munkácsy, de fiatalok, hívők és lánglelkűek voltak, mint ő s ugyanazon művészi ideál dobogtatta a szívüket, mint neki. Ez a társaság nem kisebb emberekből állott, mint Vuillard, Bonnard, Roussel, Vallotton, Seurat, Signac, Maurice Denis, Maillol és Toulouse-Lautrec, de ők is voltak persze: Cézanne, Gauguin, Renoir, Pissarro, Degas és Rodin. Világraszóló mester valamennyi. Ma! De akkor? Jórészüik még ott se tartott, ahol akkor Rippl-Rónai. 1888-ban a Vuillard-Denis-társaság még a *Julian*-ba járt iskolába s mesterként tisztelte a magyar művészt, aki akkor már készülődött kollektív kiállítására s akinek ecsetje akkor már megteremtette a *Kuglizók*-at, a *Kalitkás leány*-t s a *Fekete ruhás nőt*-t, meg azokat a nagyszerű litográfiákat, melyek minden európai múzeumnak büszkeségei. Maillol — akit szeretnek úgy feltüntetni, mint aki „hatott rá“ — 87-ben még az *Écoles des Beaux Arts* növendéke volt; Gauguin-t Munkácsy még csak piktornak se vállalta; Renoir-t legfeljebb „tehetséges ember“-nek ítélte s csak Puvis de Chavannes-t ismerte el nagy művésznek. És erre az emberre mondták itthon, hogy utánzó! Egy utánzó, aki — úgylátszik — azokat utánozta, akik akkor még ki se állítottak, mikor ő már kollektíve vonult fel Párisban.

Páris, a sovimisztá Páris, egyáltalán nem találta, hogy a fiai hiattak volna a magyar művészre. Az 1892-ik év április hónapjában megjelent párisi lapokban sehol egy szó említés sincs az ő korabeli francia piktorokról. Ellenkezőleg. A *Le Temps*, a *Gil Blas*, a *L'Eclair*,

a *Le Soir* éppen eredetiségét hangsúlyozzák. A hangadó kritikusok: Thiébaut, Arsène Alexandre, Firmin Javel versenyt lelkesednek érte s nemcsak az akkori Páris társadalmi életének feje: Bonaparte Mathilde hercegnő s Coquelin szegődött amatőrjévé, de a korabeli nagy szobrász: Saint-Marcou is vásárol az ismeretlen magyartól. Ha valakivel együtt emlegetik, az nem Gauguin, Maillol, Bonnard és Vuillard, meg a többiek, akiket idehaza a nagyképűség és irigy tudatlanság oly gyakran rájaolvasott, hanem — csodálatosképpen — Danna, meg Zorn, s a legnagyobb modern francia költők: Baudelaire és Mallarmé, akit a párisi kiadó az ismeretlen magyarral illusztráltatott.

*

És ugyanakkor itthon? . . . Hát hiszen emlegették itthon is eleget! Sőt 1906-ban már könyvet is írtak róla a barátai s a következő kedélyes módon aposztrofálták: „Hatalmas magyar egészséggel emésztette meg a legdekadensebb francia maszlagot is” . . . És hogy: „ez az okos ember meg fog bolondulni!” Meg hogy: Rippl-Rónai „perverzusan francia”. Életrőja ilyeneket kockáztat meg: „Szintetikus művészet a Rippl-Rónai-é, magyarázta a Nyugatról jött kritikus, de az ő vélekedését gyanakvással fogadtuk, már csak azért is, mert túlságosan dicsérte Párist.” . . . Meg: „Rippl-Rónai nem áll a modern francia dekadensek külső fogásaihoz folyamodni! . . . Éleslátását holmi szenteskedő áhitattal és együgyűséggel leplezi” . . . De van még cifrábban is. Ime: „Körömszakadtáig védi a tévedéseit (!) mondván: tessék komolyan venni ezt, mert ez a hangulat intimitása, ez a tájkép religiozitása és a világért el nem kacagta volna magát, holott annak, amit mondott, egy csepp értelme se volt és ő tudta, hogy egy csepp értelme sincs. De olyan szomorúan hangzott és olyan áhitatosan mondta!” . . . És ezt a könyvet egyik barátja írta s a kultuszminisztérium művészeti ügyosztályának főnöke szerkesztette — állami szubvencióval. Az, akinek a gondjaira volt bízva a magyar művészet és a magyar művészek istápolása. Még jószerecse, hogy hozzátette végül nagy kegyesen: „Annyi fajmagyar egészség, annyi józanság, annyi magyar harmónia van benne, hogy csak *nem bírt vele az idegen mótely*” . . . (Ez persze Páris volt, az a barbár, kulturátlan Páris volt ez a mótely!) De, ó mily szerencse! Dévénynél vesztegzár várta ezt a pestist, a Múcsarnokot ugyan meg nem fertőzhette! Sőt, ami még nagyobb szerencse, a vesztegzárat sikerült fenntartani máig — pedig azóta több mint 20 év múlt el. Hiszen manapság is megtörtént, hogy újból felhangzott a vészkiáltás: „*mi nem engedhetjük meg a mi tehetségeinknek, hogy áldozatul essenek a külföldi irányok terrorjának!*” Bizony, szegény kis külföldi irányok! Hiába szálljátok meg a múzeumokat Drezdától Hamburgig, hiába vonultok be a párisi Printemps áruházába csak úgy, mint a dessau Bauhaus-ba s az utolsó berlini hentesmester kirakatába, mi nem esünk a „terror” áldozatául! Inkább testvér-csókot váltunk az „ellentáborral” is és így megerősödve, kölcsönös megértéssel építjük ki a

defenzív frontot a mai progresszív művészet ellen, ahogy dicső eleink kiépítették Rippl-Rónai ellen.

Mert azt aztán kiépítették. Ne felejtjük el, a fennebb citált kedélyességeket a barátai írták róla „jóakarátúan“, ők voltak azok, akik úgy találták, hogy a „hangulat intimitásának“ és a „tájkép religiozitásának“ egy csepp értelme sincs. A barátai és nem az ellenfelei! Az ellenfelei ugyanis megelégedtek azzal, hogy gúnyverseket fabrikáltak rá: „Piacsek bácsi kiment a szobából“ és „Fehér fejfájás a kékpettyes szobában“, meg egyéb hasonló ízléstelenségeket és hogy konstatálják róla — mint a korabeli krónika írja — hogy: *„ismételten futóbolondnak nyilvánították különben értelmes körökben.“*

Szegény Rippl-Rónai, ő is elsóhajthatta sokszor a huszár-föházt: „csak a barátaimtól ments meg Uram engem, az ellenségeimmel majd csak elbánok magam!“ ... De azért ezeket a „baráti“ dicséreteket el ne feledjük valahogy! Mert mintha ilyesmit a mai új művészekről is mondogatnának. Manapság persze! „Mindössze“ 30 évvel a Rippl-Rónai párisi sikere után ... Dehát a pesti Bourbonok se tanultak semmit, de legalább mindent elfelejtenek. A Rippl-Rónai életének tanúságait is.

*

Am térjünk vissza még egy percre a „megfertőzött“ Párisba s „a külföldi irányok terrorjára“.

Hát hiszen igaz, a magyar művészet nem mindig tudott ellenállni a külföldi irányok terrorjának. Munkácsy maga is áldozatul esett Leibl-nek és a düsseldorfi iskolának; Benczúr is Piloty és Kaulbach terrorja révén plántálta át az akkori külföldi irányt Magyarországra s Paál László sem igen tudott ellenállni Courbet-nek és Diaz-nak ... Szinyey — akit a mi nemzeti hiúságunk szeret a színes plen-air festés egyik előfutárának nevezni — szintén alul maradt a külföldi terrorral szemben, mert Courbet 1858-ban, Monet 1863-ban, Cézanne 1865-ben s Manet 1866-ban már megfestették a *Majális* plen-air-jét, nem is szólva Goya és Delacroix fényproblémáiról s Böcklin műterem-plen-air-jéről, míg végül 1872—73-ban Szinyey is áldozatul esik a külföldi irányok terrorjának és megfesti a *Majális*-t. Ugyancsak a külföldi terror áldozatai közé kell sorolnunk a nagybányaiakat is, akik a naturalizmusnak és impresszionizmusnak (Courbet, Manet, Monet, Turner és főleg Bastien Lépage) terrorja és a müncheni „métely“ nélkül soha haza nem találtak volna Nagybányára. S hogy tárgyilagosság legyünk nemcsak a tegnapi és tegnapelőtti nemzedék nem nélkülözhetette, de a mai generáció se nélkülözheti a külföldi művészi irányok *mételyét*, legfeljebb arra törekedhetik, hogy az „átkos Nyugat“ mai expresszív művészete megkapja az itthoni palettákon azt a couleur locale-t s a műalkotásokat átítassa az a speciális magyar talajíz, a nemzeti művészetnek az a bizonyos je ne sais quoi-ja, melynek jellegén minden művészetlen etnográfia nélkül is kicsendül a színek nemzetközi koncertjéből. És hogy a mai új művészet valóban kicsendül eb-

ből a koncertből, arra beszédes bizonyosság, hogy — mióta magyar művészet van — éppen ez a mai generáció az első, mely *magyar művészetet exportál Berlintől New-Yorkig*. Exportál és nem importál, mint az eddigiek s *exportál, nem efemer kiállításokra, állami szubvencióval, hanem kelendő művészi árút exportál a külföldi piacokra*. Nem valószínű, hogy hamisított utánzatokat drága külföldi valutáért vásárolna a külföld — magyar márkák alatt. Aminthogy Rippl-Rónait is pontosan azért méltányolták odakünn, mert eredetinek találták.

Volt-e ebben része a külföldi irányok terrorjának és a párisi mételynek, nem-e, — annyi bizonyos, hogy éppen Rippl-Rónai az, ő az egyetlen magyar művész, akire a legnagyobb rosszakarat sem feleltethető rá, hogy utánzó. Az a generáció, melynek szelleme őt áthatalmította, az ő generációja volt, a később világhíres mesterek, akiknek munkásságával az övé oly rokon, az ő párisi tartózkodása alatt még iskolába jártak, még ki sem állítottak s nem egy Rippl-Rónaihoz intézett francia levél tanúskodik róla, hogy ha volt a társaságban valaki, akit Mesternek tiszteltek, az éppen Rippl-Rónai volt. Ezt a törzsökös eredetiséget alig lehet egyetlen magyar művészről is megállapítani s ezért, éppen ezért őse Rippl-Rónai az egész modern magyar művészetnek, ezért úttörő hőse ő Magyarországon a művészi progresszió halhatatlan gondolatának s ezért, éppen ezért magaslik ki legendás alakja egy egész fejjel összes kortársai közül.

*

És most szeretném őt, művészi meggyőződését, munkásságát, erkölcsét és világnézetét a saját szavaival jellemezni. Mert bár elve volt, hogy: „*festő ne írjon!*” — írt biz' azért ő nemcsak leveleket, de memoárokat is. Ezekben az *Emlékezések*-ben benne van az egész Rippl-Rónai. Rippl-Rónai az ember és a művész, ami nála (ritka kivétel!) egyet jelentett. És mégis, milyen kedves-gúnyosan korhólja és mentegeti magát, mikor tollat fog a kezébe: „Festő csak olyankor szokott tollhoz nyúlni, ha gyenge pikturáját kell vele erősítgetnie. Helytelenül, mert gyenge művészet nem érdemel irodalmi protekciót, amint hogy erős művészet nem szorul írott reklámra. *Festő írjon a pemzlijével!*” ... Milyen igaza van! Ám ezt csak egy Rippl-Rónai engedheti meg magának. De mit csináljanak azok az elvetélt, vagy letört festők, akiknek nem az ecset, hanem csak a reklám ad jelentőséget, s akik a szerkesztőségek előszobáiban talpalják ki a maguk 24 órás papiros-halhatatlanságát?

*

„Minél keyesebbel, minél többet, sokat, mindent kifejezni! — ez az én művészi mottóm. De mikor festek, mindig egy-egy kis revolúció megy végbe bensőmben. *Mintha mindent újból és mindig újból kellene megtanulnom!*” — A modernségnek, a haladásnak, a progressziónak egész evangéliuma benne van ebben a mondatban. Milyen szánalmas ezzel szemben az a művészi impotencia, mely egy életen át kérődzik azon, amit egyszer — megtalált? — Nem, hanem amit egyszer *másoktól* megtanult.

*

Tizenhat esztendő telt Párisban. „Ez az az idő, — írja — melyben teljesen átadtam magamat a legszebb gondolatoknak, *a legideálisabban felfogott művészetnek*. A szegénységgel járó sok baj, emberek kellemetlenkedése, a háziúrtól a grejzlerosig, a hazulról érkezett gáncsoskodásról szóló hírek, mindmegannyi ok volt arra, hogy még jobban összeszedjem magamat . . . Nem értettek, kinevettek, egészen bolondnak, vagy csak hóbortosnak, de legalább is feltűnést hajszolónak tartottak . . . Sokszor magam is elcsudálkoztam, hogyan lehetett ezt keresztül élni a nagy idegenben, Münchenben, Párisban, jóformán minden kereset és egyéb pénzforrás nélkül s így élve nemcsak megélni, hanem még igazi művészetre is törekedni — és *soha meg nem alkudni!*” . . . — Vajjon mit szólnak ehhez azok az okos opportunisták és óvatos duhajok, akik ma is azzal mentik a maguk mindig megalkuvó rabszolgaszellemét, hogy a kenyérgond hajtja igába a fejüket? De ime, Rippl-Rónainak az „igazi művészet” fontosabb volt mindig, mint a jól vasalt nadrág s a mindennapi bakkszoba. Mert ma éppen azok alkusznak meg legszégyenteljesebben, akiknél ez a két nélkülözhetetlen „kellék” jelenti a kenyérgondot. Akiknek igazi kenyérgondjaik vannak, azok ma is hívek maradnak az igazi művészethez és éppen ezért vannak igazi kenyérgondjaik.

*

Passzív forradalmár volt. Ő maga ugyan nem egy helyütt nevesíti magát és társait „forradalmi művészeknek”, sőt egy helyütt a „művészet anarchistáinak”, de ő csak azzal cselekedett, hogy rendületlenül megállt a maga választotta poszton s onnan semmi erő, semmi hatalom el nem tántoríthatta. A vezető körök, az uralkodó nagy urak, a hivatalos fórumok se. Sokszor kapott „megrovást”, intelmet, „feddést” felülről, de ő fölényesen tért napirendre az ilyen magasrangú, vagy hivatalos kritikák felett, isteni naivitással kockáztatva meg a kérdést: Vajjon csakugyan komoly ügy az, hogy mi egy laikus nagyúrnak véleménye a művészetről? . . . És csendes filozófiával teszi hozzá: *„Mindenütt van egy hivatalos klikk, mely mindig későn veszi észre, vagy elmulasztja észrevenni az észreveendőket”* . . . Hát mi is vigasztalódjunk meg azzal, hogy ez mindenütt így van. A Hivatal csak rangsorba állítva tudja elképzelni a művészetet is . . .

*

„Minden új művészi megnyilatkozásnak gátja s hacsak lehet, megrontója: a nyárspolgári ízléstelenség”. Pedig hiába minden gát, hiába minden ízléstelenség és megalkuvás: *„senki a maga korát joggal meg nem tagadhatja”*. — Rippl-Rónai jóízűen mosolyogva meséli el, hogyan „diplomataizálták” ki odakünn a kitüntetéseket, „olyan művek számára, melyeket odakünn észre se akart venni a zsűri, míg meg nem mondták neki, hogy alkotóikat kiknek tartják *otthon* az emberek. És hogy miként jutott győzelemre az itthon főzött s a párisi dinékem föltálat terv: *a hivatalos nagyságok minden előtt*”. Meg hogy miként ámitják ezek a „hivatalos nagyságok” az ilymódon „kidiplomataizált

kitüntetésekkel, megrendelt kritikákkal, s egyéb jóhírekkel önmagukat és másokat" . . . — Milyen jó, hogy mindez Rippl-Rónait útján meg nem állította, s milyen jó, hogy mindez a praktika ma már a múltté.

Mert hiszen, ma már nem történnek ilyesmit nálunk.

*

„Idehaza semmi reménység se kecsegtetett“ — írja egyhelyütt. — „A nagyfejük részéről kinevetés, agyonkritizálás, soha semmi díj, vagy elismerés, mindig csak mellőzés, visszautasítás — ez volt a részem 46 éves koromig. De nem desperáltam, nem törődtem vele: mit mond a kiállítás megnyitásakor képem előtt a legfelsőbb vélemény, vagy akár a miniszter — *én a magam emberségére és tántoríthatatlan kitarasomra építtem*. Pedig, hogy *mily nehéz ott produkálni valami újat*, ahol minden *újszerű iránt ösztönszerű irtózást éreznek a konzervatív természetű intézőkörök*, azt mindenki keservesen tapasztalta, aki valaha valamilyen újítást kívánt létesíteni . . . Ó igen, azt a bizonyos diplomé d'honneur vagy aranyérmes megadják a művészeknek, de azt sem ők, a nagy óvatosak, azt sem itthon, hanem kerülő úton, valamelyik külföldi kiállításon és nem is akkor, amikor dukál, hanem amikor már ők maguk is megöszülnek és észreveszik, hogy *elmaradtak, hogy jó volna ismét utolérni az ifjúságot*“ . . .

Szerencsére, ma már nincsenek ilyen áldatlan viszonyok idehaza . . . Ma aranyérem, professzura, rang, állami megrendelés, méltóság, minden nyitva áll a művész előtt korlátlanul. Csak éppen, hogy ne akarjon valami újat, ne legyen (hogyan is mondják?) „desztruktív“, hanem legyen „a szürkék hegedőse“ . . .

*

„A mennykőcsapás szebb halál, mint a lassú hervadás!“ . . . Milyen szép és jellemző ez a felkiáltása. És meg is magyarázza mindjárt, hogyan érti: „Amíg nekünk odakünn fáradságos munka közben nincs mit aprítanunk a levesbe, de ezzel nem törődve csak azon igyekszünk, hogy *valami új művészi szépet* produkáljunk, amire szerintünk idehaza is büszkéek lehetnek, akkor itthon nemcsak meg nem értés, (ami végre is csak annyira bűn, mint a tudatlanság!) hanem kicsinyes szekatúrák, nagyhangú pózok, furfangos taktikázások, legjobb esetben félmosoly balra, vagy barátságos hátbaveregetések, de mindenestre a csiga-biga óvatos tapogatódzásai merednek felénk az intéző bürokból. Kipróbált tempó! Okos tempó! . . . Vajon okos-e igazán? Kutassa más!“ — legyint a kaposvári filozófus és tán mi is elégedjünk meg ennyivel. Vagy tegyük hozzá, amit Rippl-Rónai mond egy más helyütt: „Kiki jár a maga útján! Ők azóta királyi, vagy udvari, vagy — mit tudom én — miféle tanácsosok, én meg azóta . . .“

Nos, ő meg azóta Rippl-Rónai lett és oda került a Pantheonba az Uffizi halhatatlanjai közé.

*

Zsenijének szárnyas lován és művészi erkölcsének csorbíthatlan vértetében vonult be a Pantheonba, de a sors, mely megélnie engedte ezt a kivételes dicsőséget, úgy akarta, hogy tüneményes pályájának ez ne csak legfelsőbb foka, de egyben majdnem végállomása legyen. Még éppen hogy csak fejére tehettük idehaza a halhatatlanság örökzöld borostyánját, már beborította gyönyörű alakját a betegség fekete felhője s a somogyi anyaföld visszakövetelte magának legnagyobb fiát, aki a Kapos mellől indult el, hogy befusson a nagy művészi óceánba. Ravatala mellől, mely ott pompázott a somogyi ég alatt, szinte a felhőkig szállt az igaz és hipokrita epitáfiumok tömjénfüstje, de még be sem hantolták sírját egészen, a nagy halott máris magára maradt s a téli göröngyre már csak annak a könnyei hullottak, aki életében is a legtöbb könnyet hullatta érte: a felesége.

Művészfeleségek, akik mindnyájan hordjatók azt a keresztet, amit a művészházasság szent martiriuma jelent, — csak ti tudjátok felmérni és megbecsülni azt az áldozatos, hősies életet, amit ez a nagy asszony élt a maga nagy ura mellett! A Mesteré volt a küzdés, igaz, de a gond és a nélkülözés, a rettegés a bizonytalan jövőtől az asszonyé volt. Az élet szépsége, a dicsőség mámore, a hódolat és ünnepeletetés mákonya a művészt részegítette, míg az asszonynak, a feleségnek csak a munka, a lemondás, a szerény elvonulás könnyes magánya, a mindennapi megbocsátás és a szakadatlan kötelességteljesítés sápadt glóriája maradt. „Emberi életem jobbik fele!” — így apcsztrofálja egyhelyütt Rippl-Rónai Lazarine-asszonyt, s ha van művészfeleség, aki egy életen át szinte napról-napra érdemelte ki ezt a becsületrendet, az bizonyára Rippl-Rónai felesége volt. Ennek az asszonynak végtelen szeretete, töretlen, vak bizalma, vértanúi türelme és hegyeket mozgó hite nélkül Rippl-Rónai soha se lehetett volna elsővé a legelső között.

*

Az utolsó szó legyen az Övé, aki a síron túlról küld üzenetet hozzánk: méltatlan utódokhoz. „Nem tudom” — így szól ez a nekünk szánt testamentum — „mennyiben volt hasznos, vagy káros kitartó küzködésem és megjelenésem az újabb nemzedékre, de hogy impulzust adtam az egyénibb módon való megjelenés bátorságára, azt talán senki sem tagadhatja. Egy bizonyos, az, hogy *van már művészgárdánk, amely át van hatva azoktól a művészi törekvésektől, melyek feltétlenül nyomot fognak hagyni a mi művészetünk történeti fejlődésében.* Bizom ebben a társaságban, bizom bátorságukban, fiatalságukban, örülök, hogy velük együtt gondolkodó, együttműködő lelkekre találtak írónk között, akiknek főtörekvése — művészetről írván — szintén abban csúcsosodik ki, hogy ostromozzon, vagy agyonhallgasson minden művészietlen dolgot és magasztaljon mindent, *ami mellékérdekek nélkül, bátran és önfeláldozással az új művészetet szolgálja*” . . .

(Budapest.)

Rózsa Miklós.